

ราชรถ ราชยาน

ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

ราชรถ ราชยาน

ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ

กรมศิลปากร

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๓
ราชรถ ราชยาน	๔
ราชรถ	๑๐
ราชยาน	๒๓
เกรินอัญเชิญพระบรมโกศและพระโกศ	๒๘
บรรณานุกรม	๓๒

คำนำ

ราชรถ ราชยาน เป็นหนึ่งในเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศของพระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงฐานานุศักดิ์ของผู้ใช้ การใช้ราชรถ ราชยาน ในราชสำนักนั้น มีมาแต่ครั้งโบราณกาล ปรากฏหลักฐานชัดเจนในสมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นราชประเพณีสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้าฯ ให้สร้างราชรถขึ้นใหม่ ๗ องค์ เพื่อใช้ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๙ ประกอบด้วย พระมหาพิชัยราชรถ พระเวษยันตราราชรถ ราชรถน้อยทั้ง ๓ องค์ และราชรถเชิญเครื่องหอม ๒ องค์ ราชรถเหล่านี้ยังคงใช้ในพระราชพิธีมาจนถึงปัจจุบัน

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ณ พระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง ต้องใช้ราชรถ ราชยาน ประกอบในกระบวนพระบรมราชอิสริยยศอัญเชิญพระบรมโกศ จากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง เคลื่อนไปยังพระเมรุมาศ ท้องสนามหลวง เพื่อถวายพระเพลิง จากนั้นจึงอัญเชิญพระบรมอัฐิและพระบรมราชสรีรางคารจากพระเมรุมาศกลับไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวัง

ราชรถ ราชยาน และเครื่องประกอบอื่นเนื่องในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ ปัจจุบันเก็บรักษาและจัดแสดงอยู่ภายในวังราชรถ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานของรัฐที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลรักษา ทำนุบำรุง อนุรักษ์ และสืบทอดมรดกศิลปกรรมแห่งราชสำนักเหล่านี้ให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ส่งงาม สมพระเกียรติ พร้อมสำหรับการอัญเชิญพระบรมศพ พระบรมอัฐิ และพระบรมราชสรีรางคาร

กรมศิลปากร หวังว่าหนังสือราชรถ ราชยาน ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ จะเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับราชประเพณี และอำนวยความสะดวกแก่ผู้สนใจตามสมควร

(นายอนันต์ ชูโชติ)
อธิบดีกรมศิลปากร

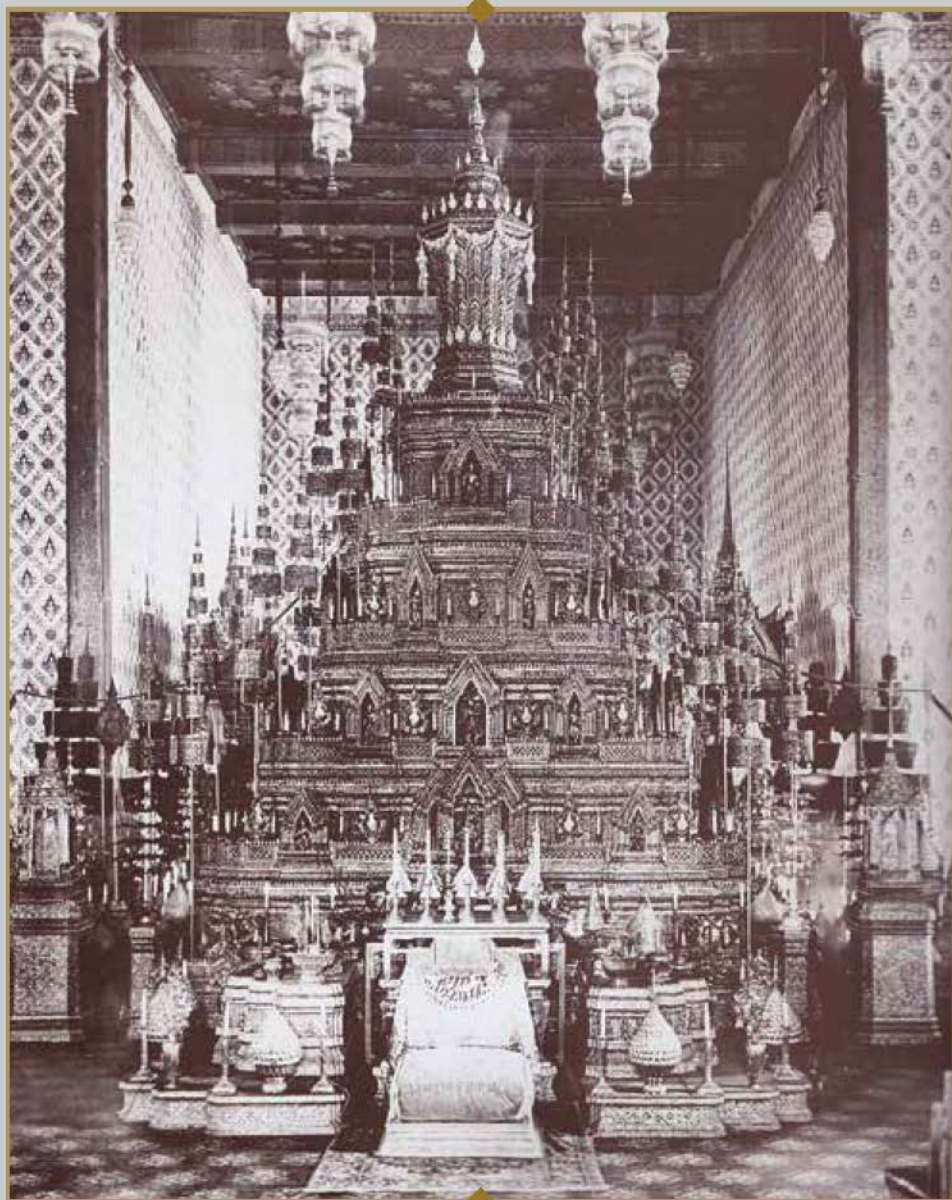
ราชรถ ราชยาน

พระมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงทศพิธราชธรรม มีพระมหากรุณาธิคุณอย่างใหญ่หลวงต่อประเทศชาติ ทรงได้รับการยกย่องเป็นสมมติเทพ กล่าวคือเป็นเทวดาจุติลงมาอุบัติบนโลกมนุษย์ ครั้นเมื่อสวรรคตเท่ากับเป็นการเสด็จกลับสู่สวรรค์ พระราชพิธีอันเกี่ยวเนื่องกับพระบรมศพ จึงถือเป็นการถวายพระเกียรติยศสูงสุด

ตามโบราณราชประเพณีการถวายพระเพลิงพระบรมศพ เพื่อน้อมส่งเสด็จพระมหากษัตริย์สู่สวรรคาลัย โดยอัญเชิญพระบรมโกศทรงพระบรมศพออกจากพระบรมมหาราชวัง ประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ^{*} เคลื่อนสู่ท้องสนามหลวง อัญเชิญพระบรมโกศเวียนรอบพระเมรุมาศ จากนั้นจึงอัญเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานเหนือพระจิตกาธาน แล้วจึงถวายพระเพลิง วันรุ่งขึ้นอัญเชิญพระบรมอัฐิและพระบรมราชสรีรางคารจากพระเมรุมาศไปประดิษฐานในพระบรมมหาราชวัง

* เป็นราชรถที่มีอริยศักดิ์สูงสุดใช้เฉพาะพระมหากษัตริย์ หรือพระบรมวงศ์ที่ได้รับพระราชทานสืบต่ปฏศเศวคณัตร

พระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ประดิษฐานบนพระแท่นสุวรรณเบญจดล ภายในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระบรมมหาราชวัง

กระบวนพระบรมราชอิสริยยศในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพมีขั้นตอนการปฏิบัติที่ถูกกำหนดไว้อย่างมีแบบแผน การเตรียมการแต่ละขั้นตอนใช้เวลาหลายเดือนหรือนานนับปี เพื่อให้สง่างามสมพระเกียรติ โดยเฉพาะหัวใจของพระราชพิธีถวายพระเพลิงคือการก่อสร้างพระเมรุมาศ ทั้งนี้ต้องมีการออกแบบให้เหมาะสม หากพระเจ้าอยู่หัวในพระบรมโกศเคยมีรับสั่งไว้เช่นไรจะต้องถือปฏิบัติตามนั้น รวมถึงการจัดสร้างเครื่องประกอบอื่น ๆ ในการออกพระเมรุ เช่น พระโกศไม้จันทน์ เครื่องพินไม้จันทน์ พระโกศบรรจุพระบรมอัฐิ ผอบบรรจุพระบรมราชสรีรางคาร

เวชยันตราขรถ (ในหมายรับสั่งเรียกว่า “พระมหาพิชัยราขรถ”)
อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดลฯ

กระบวนพระบรมราชอิสริยยศพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การจัดริ้วกระบวนเครื่องประกอบพระบรมราชอิสริยยศในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเป็นสิ่งที่สำคัญ จึงต้องบูรณะและตกแต่งราชรถ รวมทั้งราชยาน คานหาม ให้พร้อมสำหรับการอัญเชิญพระบรมศพ พระบรมอัฐิ และพระบรมราชสรีรางคาร รวมทั้งชักซ้อมการเคลื่อนกระบวนในทั้งดงามประหนึ่งราชรถเคลื่อนบนหมู่เมฆส่งเสด็จสู่สวรรค

การอัญเชิญพระบรมโกศจากพระบรมมหาราชวังสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง เริ่มจากอัญเชิญพระบรมโกศลงจากพระแท่นสุวรรณเบญจดลออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางประตูมυχด้านตะวันตก ประดิษฐานบนพระเสลี่ยงแว่นฟ้า แล้วอัญเชิญพระบรมโกศขึ้นประดิษฐานบนพระยานมาศสามลำคานที่หน้าประตูกำแพงแก้วด้านตะวันตก เคลื่อนออกทางประตูศรีสุนทร และประตูเทวาภิรมย์ เข้าประจำกระบวนพระบรมราชอิสริยยศบนถนนมหาราช เคลื่อนไปยังถนนสนามไชย อัญเชิญพระบรมโกศจากพระยานมาศสามลำคานขึ้นเกรินบันไดนาคประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ กระบวนพระบรมราชอิสริยยศเคลื่อนออกจากถนนสนามไชย สมเด็จพระราชาคณะนั่งบนราชรถน้อยนำหน้าพระมหาพิชัยราชรถ กระบวนเคลื่อนสู่พระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง จากนั้นอัญเชิญพระบรมโกศลงจากพระมหาพิชัยราชรถด้วยเกรินบันไดนาคประดิษฐานบนพระยานมาศสามลำคานเวียนรอบพระเมรุมาศ ๓ รอบ แล้วจึงอัญเชิญพระบรมโกศประดิษฐานบนพระเมรุมาศ

หลังจากถวายพระเพลิงพระบรมศพแล้ว จึงอัญเชิญพระบรมอัฐิ และพระบรมราชสรีรางคารกลับสู่พระบรมมหาราชวัง

ราชรถ

พระมหาพิชัยราชรถ

เลขรหัสประจำราชรถ ๙๗๘๐

ขนาด กว้าง ๔.๘๘ เมตร ยาว ๑๘ เมตร สูง ๑๑.๒๐ เมตร

น้ำหนัก ๑๓.๗ ตัน

จำนวนพล พลชุดชัก ๒๑๖ นาย (ด้านหน้า ๑๗๒ นาย ด้านหลัง ๔๔ นาย)
ผู้ควบคุม ๕ นาย

พระมหาพิชัยราชรถมีลักษณะเป็นราชรถทรงบุษบก ทำด้วยไม้แกะสลัก
ลงรักปิดทองประดับกระจก สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
มหาราชใช้เพื่อการอัญเชิญพระโกศพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (ทองดี) ออกพระเมรุ
เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๙ ต่อมาใช้อัญเชิญพระบรมโกศพระมหากษัตริย์และพระโกศ
พระบรมวงศ์จนถึงปัจจุบัน

----- พระมหาพิชัยราชรถ ในพระราชพิธีออกพระเมรุ -----

พุทธศักราช ๒๓๓๙

อัญเชิญพระโกศพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก

พุทธศักราช ๒๓๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาเทพสุดาวดี

พุทธศักราช ๒๓๕๔

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

พุทธศักราช ๒๓๖๑

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์

พุทธศักราช ๒๓๖๘

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

พุทธศักราช ๒๓๗๑

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๑

พุทธศักราช ๒๓๗๖

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิ์พลเสถ

พุทธศักราช ๒๓๘๐

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๒

พุทธศักราช ๒๓๘๑

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระศรีสุลาลัย พระบรมราชชนนี ในรัชกาลที่ ๓

พุทธศักราช ๒๓๙๕

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๐๕

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๔

พุทธศักราช ๒๔๐๙

อัญเชิญพระบวรโกศพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๑๒

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๒๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ พระบรมราชเทวี อัครมเหสี

พุทธศักราช ๒๔๓๐

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงพาหุรัดมณีมัย

ประไพพรรณพิจิตร นริศรราชกุมารี

พุทธศักราช ๒๔๓๐

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายตรีเพชรุตม์ธำรง

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ

สยามมกุฎราชกุมาร

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศวัชรทัย

กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดาร์ตนาธิราชประยูร

พุทธศักราช ๒๔๕๓

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๔๖๓

อัญเชิญพระบรมโกศสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ

พระบรมราชชนนีพันปีหลวง

พุทธศักราช ๒๔๖๘

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พุทธศักราช ๒๕๓๙

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี

พุทธศักราช ๒๕๕๑

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา

กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พุทธศักราช ๒๕๕๕

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

เวชยันตราขรรถ

เลขรหัสประจำขรรถ	๙๗๘๑
ขนาด	กว้าง ๔.๙๐ เมตร ยาว ๑๗.๕๐ เมตร สูง ๑๑.๗๐ เมตร
น้ำหนัก	๑๒.๒๕ ตัน
จำนวนพล	พลอุดชัก ๒๐๖ นาย (ด้านหน้า ๑๖๐ นาย ด้านหลัง ๔๖ นาย) ผู้ควบคุม ๕ นาย

เวชยันตราขรรถมีลักษณะเป็นราขรรถทรงบุษบก ทำด้วยไม้แกะสลักลงรัก ปิดทองประดับกระจก สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เพื่อใช้เป็นรถที่นั่งรองในพระราชพิธีพระราชทานเพลิงพระอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก (ทองดี) ในปีพุทธศักราช ๒๓๓๙ และใช้เป็นราขรรถสำหรับทรงพระศพพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงพระอิสริยยศักดิ์รองลงมา เมื่อพระมหาพิชัยราขรรถชำรุดจนไม่สามารถใช้การได้ จึงใช้เวชยันตราขรรถเป็นรถทรงพระบรมศพ แต่เรียกในหมายรับสั่งว่า “พระมหาพิชัยราขรรถ”

----- เวชยันตราขรต ในพระราชพิธีออกพระเมรุ -----

พุทธศักราช ๒๓๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้างเอก เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์

พุทธศักราช ๒๔๒๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงกรมมณีนพรัตน์

โสภางคหัตถ์นิลลักษณ์ อรรควรราชกุมารี

พุทธศักราช ๒๔๓๐

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหามาลา

กรมสมเด็จพระบารามประปักษ์

พุทธศักราช ๒๔๓๐

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้าชายสิริราชกฤดาภิเศก

พุทธศักราช ๒๔๓๐

อัญเชิญพระโกศพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าเสาวภาคณาภิเศก

พุทธศักราช ๒๔๓๒

อัญเชิญพระโกศพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านางจรัสศรี

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงศิริราชดิลกนิภา พิมลรัตนวงศ์

พุทธศักราช ๒๔๔๓

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมพระจักรพรรดิพงษ์

พุทธศักราช ๒๔๖๕

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พุทธศักราช ๒๔๖๖

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสุทธาทิพยรัตน์

กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร์

พุทธศักราช ๒๔๖๖

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก
กรมขุนเพชรบูรณ์ อินทราชัย

พุทธศักราช ๒๔๖๖

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ

พุทธศักราช ๒๔๗๑

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาลมารศรี พระอัครราชเทวี
(ในหมายรับสั่งเรียกว่า “พระมหาพิชัยราชรถ”)

พุทธศักราช ๒๔๗๒

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

พุทธศักราช ๒๔๗๒

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระราชปิตุฉลา บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์
กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

พุทธศักราช ๒๔๗๒

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระวิมาดาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์
กรมพระสุทธาสินีนาฏ ปิยมหาราชปดิวรัดา

พุทธศักราช ๒๔๗๓

อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล
พระอัฐมรามาธิบดินทร (ในหมายรับสั่งเรียกว่า “พระมหาพิชัยราชรถ”)

พุทธศักราช ๒๔๗๔

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระศรีวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า
(ในหมายรับสั่งเรียกว่า “พระมหาพิชัยราชรถ”)

พุทธศักราช ๒๕๒๘

อัญเชิญพระโกศสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗
(ในหมายรับสั่งเรียกว่า “พระมหาพิชัยราชรถ”)

เวชยันตราขรถอัญเชิญพระโกศ
สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ ๗

ราชรถน้อย

เลขรหัสประจำราชรถ ๙๗๘๒

ขนาด กว้าง ๓.๖๔ เมตร ยาว ๑๒.๙๕ เมตร สูง ๖.๓๐ เมตร

น้ำหนัก ๓.๘๕ ตัน

จำนวนพล พลฉุดชัก ๗๔ นาย (ด้านหน้า ๕๖ นาย ด้านหลัง ๑๘ นาย)

ผู้ควบคุม ๕ นาย

ราชรถน้อย

เลขรหัสประจำราชรถ ๙๗๘๓

ขนาด กว้าง ๓.๖๖ เมตร ยาว ๑๒.๙๕ เมตร สูง ๖.๓๐ เมตร

น้ำหนัก ๓.๖๕ ตัน

จำนวนพล พลชุดชัก ๗๔ นาย (ด้านหน้า ๕๖ นาย ด้านหลัง ๑๘ นาย)

ผู้ควบคุม ๕ นาย

ราชรถน้อย

เลขรหัสประจำราชรถ ๙๗๘๔

ขนาด กว้าง ๓.๘๖ เมตร ยาว ๑๒.๙๕ เมตร สูง ๖.๘๔ เมตร

น้ำหนัก ๓.๖๕ ตัน

จำนวนพล พลชุดชัก ๗๔ นาย (ด้านหน้า ๕๖ นาย ด้านหลัง ๑๘ นาย)

ผู้ควบคุม ๕ นาย

ราชรถน้อยทั้งสามองค์มีลักษณะเป็นราชรถทรงบุษบก ขนาดเล็กกว่าพระมหาพิชัยราชรถและเวษยันตราขรถ ทำด้วยไม้แกะสลักลงรักปิดทองประดับกระจกสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในอดีตทำหน้าที่เป็น รถพระนำ (อ่านพระอภิธรรมนำกระบวน) เรียกอย่างย่อว่า “รถสวด” ทำหน้าที่เป็นรถโปรยข้าวตอกเรียกอย่างย่อว่า “รถโปรย” และ สำหรับโยงภูเขาโยงจากพระบรมโกศ เรียกอย่างย่อว่า “รถโยง”

๒๓

ราชยาน

พระที่นั่งราเชนทรยาน

ขนาด กว้าง ๑.๐๓ เมตร ยาว ๕.๔๘ เมตร (พร้อมคานหาม) สูง ๔.๒๓ เมตร
จำนวนพล พลแบกหาม ๕๖ นาย ผู้ควบคุม ๑ นาย

พระที่นั่งราเชนทรยาน มีลักษณะเป็นทรงบุษบก ทำด้วยไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก สร้างในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ใช้สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงในเวลาเสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนแห่อย่างใหญ่ที่เรียกว่า กระบวนพยุหยาตราสี่สาย อาทิ เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชมณเฑียรไปถวายสักการะพระพุทธรูปมหาณัฏฐินปฏิมากร ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นต้น เนื่องจากพระราชนองคันนี้ มีขนาดใหญ่และน้ำหนักมาก จึงไม่นิยมใช้สำหรับเสด็จพระราชดำเนินทางไกลไปนอกพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้ก็ใช้ในการอัญเชิญพระบรมโกศพระบรมอัฐิพระมหากษัตริย์ หรือพระโกศพระอัฐิพระบรมวงศ์จากพระเมรุท้องสนามหลวงเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

----- พระยานมาศสามลำคาน -----

เลขรหัสประจำราชยาน นช.๕๔๑

ขนาด ยาว ๗.๗๓ เมตร (พร้อมคานหาม) สูง ๑.๗๘ เมตร

น้ำหนัก ๗๐๐ กิโลกรัม

จำนวนพล พลแบกหาม ๑๒๐ นาย (๒ ผลัด ผลัดละ ๖๐ นาย)

ผู้ควบคุม ๑ นาย

พระราชยานสำหรับอัญเชิญพระบรมโกศจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ไปประดิษฐานบนพระมหาพิชัยราชรถ ซึ่งจอดเทียบ รอยอยู่ใกล้พลับพลาขบวนบริเวณทิศตะวันออกของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พระราชยานองค์นี้สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อใช้อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นครั้งแรก

พระยานมาศสามลำคาน

เลขรหัสประจำราชยาน ๙๓๘๙

ขนาด ยาว ๘.๒๔ เมตร (พร้อมคานหาม) สูง ๑.๑๐ เมตร

น้ำหนัก ๕๕๐ กิโลกรัม

จำนวนพล พลแบกหาม ๑๒๐ นาย (๒ ผลัด ผลัดละ ๖๐ นาย)

ผู้ควบคุม ๑ นาย

พระราชยานใช้เพื่อการอัญเชิญพระบรมโกศจากพระมหาพิชัยราชรถเวียนอุดรวัฏรอบพระเมรุมาศ ณ ท้องสนามหลวง สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เพื่อใช้อัญเชิญพระบรมโกศพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นครั้งแรก

พระวอสีวิกากาญจน์

ขนาด กว้าง ๐.๘๔๕ เมตร ยาว ๑.๔๕ เมตร สูง ๑.๘๙ เมตร

จำนวนพล พลแบกหาม ๘ นาย พลสำรอง ๘ นาย ผู้ควบคุม ๑ นาย

พระราชยานมีลักษณะเป็นพระที่นั่งโถงแบบประทับราบ มีสี่เสา หลังคาสองชั้น ประดับช่อฟ้าใบระกา นาคสะดุ้งและหางหงส์เป็นรูปนาคสามเศียร มีพนักกั้นโดยรอบเว้นช่องว่างสำหรับขึ้นลงทั้งสองข้าง ตัวพนักทำด้วยงาช้างและสลักมีคานหามสองคานสำหรับผูกเสาแหกร หั้วเม็ดที่ปลายคานทั้งสองข้างทำด้วยงาช้างใช้เป็นราชยานสำหรับเจ้านายฝ่ายในและพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ในกระบวนเสด็จพยุหยาตราสถลมารค นอกจากนี้ ยังใช้ทรงลุ่ม์บรรจุพระบรมราชสรีรางคารจากพระเมรุมาศเคลื่อนสู่พระบรมมหาราชวัง

เกรินอัณเฑียรพระบรมโกศและพระโกศ

เกรินบันไดนาค

เลขรหัสประจำเกริน ๙๗๘๗

ขนาด เกริน : กว้าง ๑.๕๒๕ เมตร ยาว ๒.๓๖๕ เมตร สูง ๔.๔๐ เมตร

ฐาน : กว้าง ๑.๗๘๖ เมตร ยาว ๓.๐๖ เมตร

จำนวนพล พล ๒๐ นาย

ใช้เพื่อการอัญเชิญพระบรมโกศหรือพระโกศลงจาก

พระมหาพิชัยราชรถ หรือเวชยันตราราชรถ ณ ท้องสนามหลวง

เกรินบันไดนาค

เลขรหัสประจำเกริน ๙๗๘๘

ขนาด เกริน : กว้าง ๑.๕๒๕ เมตร ยาว ๒.๓๖๕ เมตร สูง ๔.๔๐ เมตร
ฐาน : กว้าง ๑.๗๘๖ เมตร ยาว ๓.๐๖ เมตร

จำนวนพล พล ๒๐ นาย

ใช้เพื่อการอัญเชิญพระบรมโกศหรือพระโกศขึ้นประดิษฐาน
บนพระมहाพิชัยราชรถ หรือเวชยันตราขรถ
ณ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

เกรินบันไดนาคเป็นอุปกรณ์ที่คิดค้นขึ้นโดยสมเด็จพระสัมพันธวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิทักษ์มนตรี (จ้อย) พระโอรสในสมเด็จพระที่นั่งเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสตุธารักษ์กับเจ้าขรรค์เงิน^๒ ใช้เพื่อการอัญเชิญพระบรมโกศขึ้นและลงพระมหาพิชัยราชรถ แทนการใช้นั่งร้านไม้ต๋อยกสูงแบบดั้งเดิม โดยทำเป็นรางเลื่อนขึ้นลงด้วยก้านหมุนคล้ายบันไดเลื่อน มีแท่นวางพระบรมโกศ ลักษณะเป็นแท่นสี่เหลี่ยม ขอบฐานแกะสลักลายปิดทองประดับกระจก ท้ายเกรินเป็นพื้นลวดระดับลงมา สำหรับเจ้าพนักงานภูษามาลานั่งประคองพระบรมโกศ ด้านข้างบุผ้าตาดทอง มีราวทั้งสองข้างตกแต่งเป็นรูปพญานาค จึงเรียกว่าเกรินบันไดนาค นำมาใช้งานเป็นครั้งแรกในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เมื่อพุทธศักราช ๒๓๕๕

^๒ พระโอรสในสมเด็จพระเจ้าที่นั่งเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสตุธารักษ์

บรรณานุกรม

นนทพร อยู่มั่งมี. “ธรรมเนียมการสรรหาพระบรมศพสุกัณฑ์และการไว้ทุกข์ในงานพระบรมศพ”.

ศิลปวัฒนธรรม. ๓๘, ๑ (พฤศจิกายน) ๒๕๕๙: ๘๔-๑๐๕.

_____ธรรมเนียมพระบรมศพและพระศพเจ้านาย. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : มติชน ๒๕๕๙.
 แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี, หม่อมราชวงศ์ และคณะ. สถาปัตยกรรมพระเมรุในสยาม เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ :
 ธนาคารกรุงเทพและสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๕.

ศิลปากร, กรม. ๕๕ ปี แห่งการสถาปนากษัตริย์. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๓๙.

_____เครื่องประดับพระราชอิสริยยศ ราชยาน ราชรถและพระเมรุมาศ. กรุงเทพฯ :
 อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๓๙.

_____เครื่องประดับพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
 นราธิวาสราชนครินทร์. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๑.

_____เครื่องประดับพระราชอิสริยยศสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพ
 วัฒนวดี. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, ๒๕๕๕.

_____จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาล
 ที่ ๗ เล่ม ๑-๒. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๒๙.

_____จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เล่ม ๑-๒.
 กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

_____ราชสกุลวงศ์. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. กรุงเทพฯ : สกสค. ลาดพร้าว, ๒๕๕๔.

_____ศิลปะสถาปัตยกรรมไทยในพระเมรุมาศ. กรุงเทพฯ : บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์(๑๙๗๗) จำกัด,
 ๒๕๓๙.

สรรพาวุธทหารบก, กรม. จดหมายเหตุกรมสรรพาวุธทหารบกในงานพระราชพิธีถวายพระเพลิง
 พระบรมศพสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี. กรุงเทพฯ : กรมสรรพาวุธทหารบก,
 ๒๕๓๙.

สมภาพ ภริมย์, ศาสตราจารย์ น.อ. พระเมรุมาศสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : อักษรสยาม
 การพิมพ์, ๒๕๒๓.

อากาศ วงษ์เกิด, พันเอก. กรมสรรพาวุธทหารบกกับงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
 สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เมื่อวันที่ ๑๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๙. กรุงเทพฯ :
 กรมสรรพาวุธทหารบก, ๒๕๓๙.

ข้อมูลประกอบ

- ความสูงพระมหาพิชัยราชรถและเวชยันตราชรถ : วัดโดยสำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร
 เมื่อวันที่ ๒๗ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙
- น้ำหนักราชรถและราชยาน : ชั่งและบันทึกโดยสำนักงานควบคุมน้ำหนักยานพาหนะ
 กรมทางหลวง เมื่อวันที่ ๑๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๕๑

กรมศิลปากร